

# Utjecaj obrazovanja zdravstvenih djelatnika na sigurnost pacijenata

## The impact of health education on patient's safety

Brankica Rimac<sup>1</sup>, Višnja Vičić-Hudorović<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Klinički bolnički centar Zagreb, glavna sestra u Kliničkome bolničkom centru, Šalata 2, 10000 Zagreb, Hrvatska

<sup>1</sup> University Hospital Centre Zagreb, Head nurse of University Hospital Centre, Šalata 2,

<sup>2</sup> Škola za medicinske sestre Vrapče, Bolnička cesta 32, 10000 Zagreb, Hrvatska

<sup>2</sup> Nursing School Vrapče, Bolnička cesta 32, 10000 Zagreb, Croatia

### Sažetak

Jedan od temeljnih čimbenika znanosti o sestrinstvu provođenje je metoda/ postupaka i osnova pravne regulative o sigurnosti pacijenata. Za svakodnevnu praktičnu uporabu spomenutih čimbenika potrebna je trajna edukacija medicinskih sestara/tehničara. Za usvajanje opisanih vještina potrebno je akreditirati zdravstvene ustanove, i to prema smjernicama regulative Europske Unije, u kojima se provodi edukacija medicinskih sestara/tehničara. Za stjecanje teorijskih znanja potrebnih za usvajanje svih znanstveno verificiranih čimbenika o sigurnosti pacijenata potrebno je osigurati uvjete za poboljšanje edukacije medicinskih sestara/tehničara, i to na svim razinama. Kao završni cilj utvrđuje se potreba poboljšanja kvalitete i kvantitete zdravstvenih usluga primateljima.

**Ključne riječi:** obrazovanje • sigurnost • bolesnik • ljudska prava • medicinska sestra

**Kratki naslov:** obrazovanje i sigurnost pacijenata

### Abstract:

One of the key factors in the science of nursing is practice of methods / procedures and basis of legal regulations of patients safety. For everyday practice, usage of these factors is helpful for the ongoing education of nurses / technicians. For the purposes of learning the described skills, it is necessary to accredit health care institutions according to the guidelines of the EU regulations, which implemented the education of nurses / technicians. To gain the theoretical knowledge necessary for the use of scientifically verified factors on patient safety, it is essential to ensure the conditions for the improvement of education of nurses / technicians at all levels. The final goal of the process is the need for improvement of the quality and quantity of health care services.

**Keywords:** Education • patient safety • patient • Human Rights • nurse

**Running head:** Education and patient's safety

Received January 14<sup>th</sup> 2013;

Accepted January 31<sup>st</sup> 2013;

### Uvod

Sigurnost čovjeka kao pojedinca izravno je povezana s ljudskim pravima, čije su subkategorije prava i sigurnost pacijenata. Sigurnost pacijenata ima osnovu u holističkome obrazovanju, i to u znanosti o učenju ljudskih prava. Proučavanje ljudskih prava pridonosi sigurnosti pacijenta. Stoga je nužno podići razinu znanja zdravstvenih profesionalaca, i to iskustvima koja su dosad stekle institucije civilnog društva

kao globalni plan za razvoj obrazovanja medicinskih sestara o sigurnosti bolesnika. Obrazovanje medicinskih sestara u sklopu akademske zajednice poboljšat će i ishode učenja o ljudskim pravima, te će se konsektivno poboljšati zaštita prava pacijenata, smanjenje incidencija kršenja prava pacijenta i povećanje stupnja sigurnosti pacijenata. Sve opisano pojačava stupanj zaštite tj. sigurnosti pacijenata, uz istodobno poštovanje pacijentovih prava. Poštovanje spomenutih činjenica uz razmatranje sociološko-ekonomskih čimbenika rezultira boljim uslugama strane zdravstvenih djelatnika i istodobno povećanim zadovoljstvom primatelja zdravstvenih usluga [pacijenti] [1,2,3].

Sigurnost pacijenata kao dio sestrinske znanosti počela je u doba kada je prve rezultate u implementaciji zdravstvene njege, u Krimskome ratu, opisala Florence Nightingale [1820-1910] [4]. Opisane spoznaje znatno su pridonijele poboljšanju stope preživljavanja ranjenika. Smanjenje stope smrtnosti u uzročno-posljedičnoj je vezi s razvrstavanjem ranjenika/bolesnika prema etiologiji ozljeda i/ili bolesti. Prema opisima iz radova F. Nightingale, prvi je put upora-

### Autor za korespondenciju/Corresponding author:

Brankica Rimac

University Hospital Centre Zagreb, Head nurse of University Hospital Centre, Šalata 2, 10000 Zagreb, Croatia

Tel: +385-1-23 88 888

Fax: +385-1-23 68 896

Mob: +385-1-455-01-03

E-mail: brimac@kbc-zagreb.hr

bljena metoda odvajanja ranjenika od bolesnika sa zaraznim bolestima. Opisanom vrstom „trijaže“ prevladani su nedostaci u zbrinjavanju bolesnika koji su izravno utjecali na sigurnost bolesnika, i to:

- 1] odvajanje bolesnika sa zaraznim bolestima od ozlijeđenih;
- 2] aktivna uporaba metoda asepse i antiseptike;
- 3] raspoređivanje neadekvatno educiranih zdravstvenih djelatnika na zbrinjavanje lakših bolesnika/ozlijeđenih.

Tijekom Krimskih ratova [listopad 1853. – veljača 1856.] F. Nightingale prikuplja podatke o uzrocima mortaliteta ozlijeđenih te ih razvrstava u tri kategorije, i to na:

- 1] smrti uzrokovane zaraznim bolestima koje se mogu liječiti i/ili spriječiti;
- 2] smrti uzrokovane infekcijama rana ozlijeđenih;
- 3] smrti uzrokovane drugim uzročnicima.

Prema prikupljenim podacima i analizom vrsta i opsega ozljeda, F. Nightingale utvrdila je da je više ozlijeđenih umrlo od komplikacija ozljeda, i to posebice od infekcija, nego od samog ozljeđivanja [5].

Rezultati istraživanja FG pridonijeli su smanjenju stope smrtnosti, ali ona nije prepoznala sve čimbenike provođenja adekvatne higijene, nego je poboljšanje tj. smanjenje stope mortaliteta povezivala s poboljšanjem prehrane ozlijeđenih i opskrbe pokretnih bolnica, te su njezini rezultati danas podložni kritikama, posebice javnih medija [BBC; The Guardian; The Sunday Times, 2008. godina]. Međutim, standardi koje je utemeljila FG danas se smatraju osnovom znanosti o sigurnosti bolesnika [6].

Međunarodno vijeće medicinskih sestara [International Council of Nurses - ICN], od osnutka, 1899. godine, proučava temu sigurnosti pacijenata.

Danas se u programskim dokumentima ICN-a [ICN - Strategic Plan 2011-2014], razumijevanje problematike sigurnosti pacijenata opisuje kao osnova za poboljšanje kvalitete zdravstvene njege, obrazovanja i zadržavanja zdravstvenih djelatnika u zdravstvenome sustavu, poboljšanje kvalitete svakodnevnih radnih aktivnosti, povećanje sigurnosti u radnome okružju, poboljšanje kontrole infektivnih bolesti, podizanje stupnja sigurnosti u uporabi lijekova, ispravnu uporabu sigurnosnih mjera, podizanje stupnja sigurne kliničke prakse, povećanje znanstveno verificiranih čimbenika o sigurnosti bolesnika uz infrastrukturu koja podupire nalaženje novih čimbenika [ICN, 2002.].

Osnovne su smjernice za kvalitetnu implementaciju zdravstvene njege:

### Informiranost bolesnika

U skladu sa zakonskim okvirom akreditacije zdravstvenih ustanova i Zakona o pravu pacijenata, potrebno je prije izvršenja zdravstvenog dijagnostičko-terapeutskog postupka/metode dobiti potpisani informirani pristanak od bolesnika i/ili članova obitelji.

### Podizanje stupnja sigurnosti bolesnika

Pravo i obveza svih zdravstvenih djelatnika [članovi zdravstvenog tima] sukladno razini njihova obrazovanja i kom-

petencija definiranih u načelima u odobrenju za samostalni rad [licencija];

### Izvjestavanje o pogreškama

Zakonska obveza zdravstvenih djelatnika koji su u neposrednu kontakt s pacijentom. Kontinuirano izvještavanje o zabilježenim pogreškama [neželjeni, mogući, opisani] radi sprječavanja nastanka nezadovoljavajućih ishoda liječenja. Svrha je izvještavanja smanjenje učestalosti pogrešaka tijekom liječenja. Za zadovoljavanje ove smjernice treba provoditi kontinuiranu edukaciju medicinskih sestara/tehničara.

### Pravodobno prepoznavanje rizičnih čimbenika

Poznavanje najnovijih dostignuća i vještina vezanih uz tehnike prepoznavanja štetnih posljedica radi smanjenja učestalosti nastanka deteriorirajućih posljedica.

### Uporaba čimbenika filozofije kao znanosti za izvještavanje

Radi izvještavanja trajna je edukacija nužna jer viši stupanj obrazovanja medicinskoj sestri/tehničaru podiže stupanj samosvijesti i samoodgovornosti u izvršavanju dijagnostičko-terapeutskih metoda/postupaka, uz preuzimanje odgovarajućeg stupnja rizika za nastanak neželjenih posljedica.

### ICN i sigurnosti pacijenata

Prema strateškim dokumentima ICN-a, pravodobno prepoznavanje rizičnih faktora tijekom liječenja osnovni je čimbenik prevencije nastanka neželjenih posljedica. ICN podupire poboljšanje znanja i njegovu uporabu o znanosti o sigurnosti pacijenata, i to u svim dijelovima sustava zdravstvene skrbi, s posebnim naglaskom na uporabu filozofske znanosti u izvještavanju, prevladavanje subjektivnih osjećaja [krivnja; strah; sram] kod pružatelja zdravstvenih usluga.

### Sigurnost bolesnika kao temelj povećanja kvalitete zdravstvene njege

Kontinuirano obrazovanje medicinskih sestara ima važnu ulogu u razvoju biomedicinske znanosti, stjecanju novih vještina i vrstama ponašanja zdravstvenih djelatnika. Navedeni čimbenici osnova su za razumijevanje znanosti o sigurnosti pacijenata.

Rezultati istraživanja koje je provela Europska federacija sestrinskih udruga [EFN], o postojanju znanstvenih programa i/ili syllabusa, kao i o provedbenim nastavnim programima o znanosti o sigurnosti pacijenata, pokazuju da navedeni programi, u odgovarajućem nastavnom i znanstvenom obliku, ne postoje.

U istraživanje su uključene 32 medicinske sestre, s najvišim znanjima, i to na području Europske Unije. Danas su nastavni planovi o sigurnosti pacijenata sastavnice dodiplomskih i poslijediplomskih programa studija sestrinstva. Ovo stanje ne zadovoljava, jer se kolegij „Sigurnost pacijenata“ pojavljuje kao ugrađeni, a ne kao pojedinačni nastavni modul.

Nadalje, dokazi o tome na koji je način kolegij „Sigurnost pacijenata“ uključen u nastavne planove i programe studija sestrinstva te kojim metodama sestrinske obrazovne institucije integriraju modul „Sigurnost pacijenata“ u ku-

rikulume, malobrojni su i limitirani te se ne može utvrditi znanstvena signifikantnost podizanja stupnja sigurnosti pacijenata. Nadalje, danas ne postoji uniformirani pristup integraciji znanosti o sigurnosti pacijenata u zadane okvire sveučilišnih programa studija sestrinstva, nego se pojmovi sigurnosti bolesnika uključuju u srodne kolegije diplomskog studija medicinskih sestara/tehničara.

Prema načelima Europske direktive 2005/36 sestrinsko obrazovanje mora biti razumljivo i obuhvaćati interdisciplinarnu znanstvenu disciplinu. Sestrinska edukacija usmjerena je na stjecanje praktičnih, znanstveno dokazanih iskustava i vještina, koje treba stalno razmjenjivati među članovima zdravstvenih timova. Obrazovanje medicinskih sestara/tehničara mora biti utemeljeno na podizanju stupnja sigurnosti pacijenata te konsekutivno na podizanje kvalitete zdravstvenih usluga. Prema III. poglavlju [pristupni ugovor EU-RH], slobodna kretanja medicinskih sestara/tehničara u Europskoj uniji, utemeljeno je na dvosmjernom prepoznavanju profesionalnih kvalifikacija. Upravo je stoga nužno uskladiti izvedbene nastavne programe studija sestrinstva u RH sa standardima EU-a. Sve navedeno mora se primijeniti i na syllabus „Sigurnost pacijenata“.

Zemlje članice Europske Unije ističu da je zbog ekonomske stagnacije snižen stupanj edukacije medicinskih sestara/tehničara [EFN 2009], što izravno uzrokuje smanjenje kvalitete u pružanju zdravstvenih usluga. Da bi se kvaliteta zdravstvenih usluga poboljšala, moraju se poboljšati uvjeti rada u zdravstvenim ustanovama. Osnova za poboljšanje uvjeta rada zdravstvenih djelatnika te konsekutivno podizanje stupnja sigurnosti pacijenata omogućava podizanje stupnja obrazovanja, i to posebice medicinskih sestara/tehničara [7].

Prema svim spomenutim čimbenicima, a radi poboljšanja obrazovanja medicinskih sestara/tehničara u Europskoj Uniji, Europska federacija udruga medicinskih sestara [EFN], uzimajući u razmatranje strateška stajališta opisana u direktivi 2005/36/EC, prihvatila je nekoliko strateških dokumenata, od kojih su najvažniji:

- 1] Zajednički dokument EFN-a, ESNA-e [The European Nursing Student Association, Europske studentske organizacije], ESNO-a [European Specialist Nurses Organizations, Europska organizacija specijalističkih sestara] i ICN-a [International Council of Nurses, Međunarodnog vijeća sestara] [7, 8];
- 2] Dokument u koji su uključena stajališta EFN-a o CPD-u medicinskih sestara/tehničara i o edukaciji specijalističkih sestara;
- 3] EFN-ova karta i izvještaj o CPD-u na području sestrinstva u EU i Rezolucija civilnog društva o CPD-u. [www.efn.be](http://www.efn.be);
- 4] Rezultati EFN-ova istraživanja o recentnim dostignućima u poboljšanju sigurnosti bolesnika u EU, bibliografija značajne literature o odgovornosti i obvezama zdravstvenih organizacija u provođenju metoda o sigurnosti pacijenata, statistički podatci o pogreškama u propisivanju lijekova, statistički podatci o učestalosti bolničkih infekcija [7];

5] EFN-ova opća načela o metodama/postupcima o sigurnosti pacijenata, koja su u svezi s edukacijom medicinskih/ sestara/tehničara [EFN, 2007].

## Diskusija

Današnja kulturološka dostignuća iznalaze potrebu povećanja stupnja sigurnosti pacijenata. To je trajan proces koji svoju osnovu ima u obrazovnom sustavu.

Da bi se podigao stupanj sigurnosti pacijenata, potrebno je u nastavne i provedbene planove studija sestrinstva uvrstiti zaseban kolegij, naziva „Sigurnost pacijenata“, a u praktičnome radu u akreditirane zdravstvene ustanove postupno uvoditi znanja o kritičnim, tj. graničnim slučajevima iz područja zdravstvene njege te metodama za njihovo prevladavanje.

U sustav obrazovanja medicinskih sestara/tehničara, na svim vertikalnim razinama, potrebno je uvesti nove spoznaje iz znanosti o sigurnosti pacijenata.

Radi bilježenja realnog stanja obrazovanja medicinskih sestara/tehničara o sigurnosti pacijenata, i to u Europskoj Uniji, EFN je obavio istraživanje u koje su uključene 32 sestrinske organizacije. U istraživanje su uključene članice EFN-a i pridružene članice europske sestrinske organizacije [Europska federacije sestara edukatora - European Federation of Nurse Educators - FINE]. U istraživanju su bilježene informacije i savjeti o dobroj praksi i važnim praktičnim primjerima u provođenju obrazovanja i edukacije o sigurnosti pacijenata. Završni rezultati istraživanja nedvojbeno upućuju da syllabus, nastavni plan i program „Sigurnost pacijenata“, radi poboljšanja kvalitete zdravstvene zaštite u cijelosti, ali i zdravstvene njege kao samostalne znanstvene discipline, mora biti osnovna sastavnica nastavnog plana i programa studija sestrinstva, i to na preddiplomskoj i poslijediplomskoj razini.

Postojanje čimbenika znanosti o sigurnosti pacijenata nalazi su u nastavnim programima kolegija kao što su: „Osnove sestrinstva“, „Sigurno liječenje i propisivanje lijekova“, „Njega ozljeda“, „Premještanje i rad s bolesnicima“, „Kulturološka sigurnost“, „Kontrola bolničkih infekcija“, „Poslijeoperacijska njega“ i sl.

Neobjedinjeni prijenos znanja iz znanosti o sigurnosti bolesnika, temeljem rezultata opisanih istraživanja, nema zadovoljavajuće učinke. Upravo je zato potrebno što hitnije u nastavne planove i programe studija sestrinstva uvesti syllabus kolegija „Sigurnost bolesnika“, i to kao jedinstven modul.

## RH i EU

U novoj povijesti RH ne nalaze se mogućnosti adekvatnog akademskog obrazovanja medicinskih sestara/tehničara.

Tijekom posljednjih desetljeća, medicinske sestre/tehničari upućivali su na potrebu implementacije prvobitne ideje utemeljitelja javnog zdravstva u RH, Andrije Štampara. Naime, nedostatnost medicinskih sestara koje imaju nastavna i znanstvena zvanja, uzrokovao je nemogućnost podizanja stupnja prijenosa potrebnih znanja i vještina, a radi podizanja stupnja sigurnosti pacijenata.

Do 2000. godine u RH postojala je samo viša škola. Tijekom 2000. godine osnovan je trogodišnji studij sestrinstva, 2005. godine specijalistički studij menadžmenta te 2007. godine studij javnog zdravstva, i to na razini specijalističkih, stručnih studija. Radi usklađivanja s europskim programima obrazovanja medicinskih sestara/tehničara [Direktiva 2005/36/EZ], utvrđuje se potreba osnutka sveučilišnog studija sestrinstva [nastavna i znanstvena zvanja].

Pridruživanjem RH i EU postoji obveza podizanja akademskog stupnja obrazovanja medicinskih sestara/tehničara da bi medicinske sestre/tehničari, sukladno Direktivi 2005/36/EZ, dobili znanstveno-nastavna zvanja te bili nositelji programa studija sestrinstva.

Prema strateškim dokumentima međunarodnih sestrinskih organizacija [EFN, ICN], koji su utemeljeni na rezultatima provedenih međunarodnih istraživanja, posebno je važno da u nastavnim planovima i programima postoji syllabus kolegija „Sigurnost pacijenata“, čiji sadržaj mora sadržavati sljedeće osnove: mogućnost prepoznavanja i stručno-znanstvenog razumijevanja svih oblika negativnih utjecaja na sigurnost pacijenata; sigurnost pacijenata i sustav zdravstva; sigurna uporaba lijekova; standardizacija metoda/postupaka za sigurnost pacijenata; metode rada zdravstvenog tima za svrhe sigurnosti pacijenata; razumijevanje komunikacijskih tehnika i vještina. smanjenje stupnja neželjenih pogrešaka, posljedica; poboljšanje ishoda liječenja.

## Daljnja istraživanja

Zaključci EFN-a upućuju da je u nastavne programe i planove potrebno uvrstiti kolegij „Sigurnost pacijenata“.

Utvrdjuje se da je kolegij „Sigurnost pacijenata“ „**raspršen**“ u postojećim nastavnim planovima i programima, te ga je, radi poboljšanja prijenosa i prihvaćanja novih znanja, potrebno uvrstiti kao zaseban predmet.

Prije definitivnog zaključka EFN-a predlaže provođenje istraživanja u smislu izbjegavanja dupliciranja nastavnih programa i sadržaja pojedinih kolegija. Naime, danas postoje dvojbe u vezi s nepostojanjem kolegija „Sigurnost pacijenata“ kao zasebnog predmeta, i to jer ne postoje znanstveni dokazi da nedostatak kolegija „Sigurnost pacijenata“ uzrokuje manjkavosti postojećih nastavnih planova i programa [8].

Važno je napomenuti da je sigurnost pacijenata jedan od osnovnih čimbenika u sadašnjim nastavnim programima sestrinstva, ali stručna literatura do danas ne navodi signifikantne dokaze da bi uvođenje zasebnog kolegija „Sigurnost pacijenata“ poboljšalo kvalitetu nastavnih programa, te posljedično i svakodnevnu kvalitetu u pružanju zdravstvenih usluga.

Zaključci EUNetPaS-a o edukaciji, kao i smjernice za poučavanje, moraju se uzeti u razmatranje kao doprinos postojećim nastavnim planovima i programima te kao osnova za razvoj komplementarnih, ali i različitih, pojedinačnih modula o sigurnosti pacijenata.

## Zaključak

Nužno je u nastavne planove/programe zdravstvene njege uvrstiti syllabus kolegija znanosti o sigurnosti pacijenata. Strateški dokumenti EFN-a predstavljaju dokaz o važnosti udjela sestrinskog rada i predanosti sestrinskih udruga u stvaranju okruženja „Sigurnosti pacijenata“. To ima znatan kulturološki utjecaj na živote pojedinaca, bolesnika i članove obitelji.

Danas EU predlaže da se bolesnici aktivno uključe u daljnji razvoj smjernica i odluka o sigurnosti pacijenata. To će u konačnici pacijentima omogućiti poboljšanje kontrole pri primanju usluga zdravstvene njege i podizanje stupnja kvalitete života.

## Literatura / References

- [1] Aiken LH, Clarke SP, Sloane DM. Hospital staffing, organization, and quality of care: cross-national findings. *International Journal for Quality in Health Care* 2002;14(1): 5–13.
- [2] European Federation of Nurses Associations (2009) EFN Members' Report on the Impact of the Financial Crisis. Brussels: EFN [available online] <http://www.efnweb.eu/version1/en/documents/EFNMembersReportonFinancialCrisis-April2009.pdf>
- [3] European Federation of Nurses Associations (2007) EFN Position Statement. Patient Safety. Brussels: EFN [available online] [http://www.efnweb.eu/version1/en/pos\\_stat\\_Patient.html](http://www.efnweb.eu/version1/en/pos_stat_Patient.html)
- [4] International Council of Nurses (2002) ICN Position Statement. Patient Safety. Geneva: ICN [available online] <http://www.icn.ch/pspatientsafe.htm>
- [5] Nightingale F. (1858) Notes on Matters Affecting the Health, Efficiency, and Hospital Administration of the British Army. Founded Chiefly on the Experience of the Late War. Presented by Request to the Secretary of State for War. Privately printed for Miss Nightingale, Harrison and Sons.
- [6] Shell C, Dunlap K. Florence Nightingale, Dr Ernest Codman, American College of Surgeons Standardization Committee, and the Joint Commission: Four Pillars in the Foundation of Patient Safety. *Perioperative Nursing Clinics* 2008;3: 19–26.
- [7] Smith LN (Ed), Burke J, Sveinsdóttir H, Willman A (2008) Patient Safety in Europe: Medication Errors and Hospital-acquired Infection. Amsterdam: Workgroup of European Nurse Researchers [available online] [http://www.wenr.org/fileadmin/sites/WENR/PDF/eerder/LNS\\_v2F\\_Patient\\_Safety\\_in\\_Europe.pdf](http://www.wenr.org/fileadmin/sites/WENR/PDF/eerder/LNS_v2F_Patient_Safety_in_Europe.pdf)
- [8] Wakefield A, Attree A, Braidman A. Patient safety: Do nursing and medical curricula address this theme? *Nurse Education Today* 2005; 25(4): 333–340.